

สรุปผลการวิจัยและขอเสนอแนะ

อิทธิพลของเตยารคม์ต่อการเปลี่ยนแปลงในคริสตศาสนา

สิบปีหลังจากที่เตยารคถึงแก่กรรม ชื่อเสียงของเขาจึงค่อยเป็นที่รู้จักยิ่งกว่าตอนที่เขามีชีวิตอยู่ ความคิดของเขากระตุ้นนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญาและนักเทววิทยา ซึ่งเห็นควยและซึ่งไม่เห็นควย ทั้งที่เป็นคริสตชนและที่ไม่ได้เป็น บางคนยกย่องว่าเขาเป็นอัจฉริยะที่มองคริสตศาสนาในทัศนะใหม่ นักวิทยาศาสตร์ยกย่องเขาว่าเป็นนักวิชาการสมัยใหม่ที่เคร่งศาสนา

ตลอดชีวิตของเขาเป็นการแก้ปัญหาพระเจ้าแห่งบุคคลและจักรวาล ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้งกว่าวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่จะเปิดเผยแก่เราได้ เขาพยายามประนีประนอมการรักพระเจ้าและรักโลกโดยทำให้เกิดเอกภาพระหว่างการบูชาความก้าวหน้าและความต้องการที่จะถวายเกียรติแด่พระเจ้า เน้นปัญหาแง่ปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงปัญหาแง่อภิปรัชญาเท่านั้น ความพยายามของเขาทั้งหมดทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรของพระเจ้าและความพยายามของมนุษยชาติแจ่มชัดขึ้น

การแก้ปัญหาดังกล่าว เป็นผลมาจากการเผชิญกับชีวิตส่วนตัวมากกว่าเป็นปัญหาทางวิทยาศาสตร์ การเขียนจึงใช้วิธีแบบกวินพนธ์ แต่ขณะเดียวกันก็ใช้คำศัพท์ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ให้นักวิทยาศาสตร์และคนสมัยใหม่เข้าใจได้ดีกว่าคำทางศาสนาบางคำที่ล้าสมัย เช่น คำกล่าวเกี่ยวกับโลกแบน เป็นต้น ซึ่งตรงกับจุดประสงค์ของการประชุมสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 ที่สมเด็จพระสันตปาปาโยฮันที่ 23 ทรงกล่าวในวันเปิดประชุมว่า "เพื่อสร้างความเค้นขันระหว่างแก่นของความเชื่อกับสูตรที่แสดงออกในสมัยของเรา"

ความคิดของเตยาร์คเป็นที่ยอมรับของชาวคริสต์บางคนเพราะ เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของคนปัจจุบันที่เห็นว่าความคิดทางจิตต้องเกี่ยวกับคุณค่าของโลกด้วย คนที่เห็นด้วยกับเตยาร์คมัก เป็นคนที่มีความขัดแย้งภายในจิตใจระหว่างอิสรภาพทางจิตวิญญาณ และกับความรู้ทางโลกที่ต้องรับผิดชอบในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะเตยาร์คเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์และบาทหลวงในคริสต์ศาสนา คนที่ไม่ประทับใจเช่นเตยาร์คอาจคิดว่าวิธีคิดแบบใหม่นี้เป็นการสร้างความแตกแยกก็ได้ บาทหลวงเชอญู (Pere Chenu) เห็นด้วยกับความคิดของเตยาร์คถึงกับกล่าวว่า มีหลายคนที่ถกเถียงเกี่ยวกับงานของเตยาร์คราวกับเป็นสิ่งธรรมดาที่ต้องทำ เพราะเป็นงานเขียนที่ควรทำความเข้าใจ บาทหลวงเชอญูประทับใจในความคิดของเตยาร์คที่ได้พยายามค้นหาและเผยแพร่คำตอบทางวิทยาศาสตร์ให้เข้ากับสภาพทางจิตใจและความต้องการของคนสมัยปัจจุบัน

เตยาร์คได้พยายามใช้ความรู้สมัยใหม่ให้เข้ากับพระวรสารสำหรับคนในสมัยของเขาแทนการมองด้วยสามัญสำนึกในอีกที่ว่าโลกเป็นแบบสถิตย์ (อยู่กับที่) บางคนตำหนิความคิดของเขาว่าไม่ใช่คำสอนในคริสต์ศาสนาเพราะ เขาปฏิเสธปัญหาความชั่ว (บาปกำเนิด) ซึ่งเขาถือว่าเป็นเพียงการถดถอยในจักรวาลที่ไม่สมบูรณ์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเขามองโลกในแง่คืออย่างอ่อนโยนและเต็มไปด้วยความหวัง เขารู้ว่าอะไรเป็นทุกข์แต่ก็มองเหนือความทุกข์นั้น เขาผูกโคโดยตรงกับคนในยุคที่เทคโนโลยีสืบสน ยุคที่หมดหวังจากทฤษฎีเอนโทรปี (ทุกสิ่งแตกสลายหมดเมื่อถึงเวลาสิ้นโลก) ขณะที่เชนต໌ໂหม໌ส อະໂควน໌ส พยายามใช้ปรัชญาของอริสโตเติลมาอธิบายคริสต์ศาสนา เตยาร์คพยายามใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการมาเป็นประโยชน์ในสถานการณ์ที่ซับซ้อนกว่า ราบูท (Rabut) ได้กล่าวว่า ใครที่ตำหนิเตยาร์ค ควรเริ่มมีส่วนร่วมกับเตยาร์คอย่างที่ดีที่สุดในการรับรู้ความคิดร่วมสมัยซึ่งใหม่และมีชีวิตชีวา เขาก็จะบรรลุความถูกต้องอย่างพิเศษที่เป็นปรนัย และจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เราเรียนรู้จากเตยาร์คได้¹

¹Towas. T. Teilhard. De Chardin. (London : The Carey Kingsgate Pres Ltd. 1966), p. 100.

การที่เตยารค์พยายามพูดถึงอนาคตของมนุษย์ (ทางสังคม วัฒนธรรมและศาสนา) ที่แตกต่างจากคนอื่น ย่อมได้รับการคัดค้านมากมาย เช่น เซอร์ปีเตอร์ เมดวาร์ (Sir Peter Medawar) ก็เอนไม่ให้ความเชื่อความคิดของเตยารค์ในด้านวิทยาศาสตร์ ในหนังสือ The Phenomenon of Man แม้จะมีหลักฐานยืนยันก็ตาม ¹

ผู้เขียนคิดว่า เป็นลักษณะปกติของนักวิทยาศาสตร์ที่จะไม่ยอมรับข้อสมมติฐานของใครงาย ๆ อยู่แล้ว นอกจากจะพิสูจน์ข้อสมมติฐานนั้นด้วยตัวเอง นอกจากมีการค้านจากนักวิทยาศาสตร์แล้ว ยังมีนักเทววิทยาและนักปรัชญาอีก เช่นในวารสาร

L'observatore Romano (Vatican City) ซึ่งตีพิมพ์ในวันที่ 30 มิถุนายน 1962 รายงานของเตยารค์แม้ว่าจัดพิมพ์หลังจากเขาถึงแก่กรรมและได้แพร่หลายจนประสบความสำเร็จแล้ว คริสตศาสนาจะไม่คัดลสิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ให้คริสตชนเชื่อในเรื่องปรัชญาและเทววิทยาที่มีความคลุมเคลือและบิดจากคำสอนในศาสนาคริสต์มาก เพราะฉะนั้นบรรดาบาทหลวงของคณะนักบวชชั้นสูง (Supreme Congregation) ได้เตือนบรรดาขุนนางกอธิการของสถาบันทางศาสนา และบรรดาสถานอบรมคัดเลือกผู้สมัครบวชเป็นบาทหลวง และคณบดีของมหาวิทยาลัย ให้ระวังเรื่องเกี่ยวกับจิตวิญญาณของเขาวชนจากอันตรายที่ได้รับจากงานของเตยารค์และพวกที่เห็นด้วยกับเตยารค์ ²

เราสามารถนำทัศนะเกี่ยวกับการมองโลกและการทำงานในโลกมาใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันมากทีเดียว โดยเราไม่จำเป็นต้องรับความคิดของเตยารค์มาทั้งหมด เพราะสถานการณ์และกาลเทศะได้เปลี่ยนไปแล้ว ข้อบกพร่องอีกประการหนึ่งของเตยารค์คือการใช้ศัพท์เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับการพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสมาอธิบายงานที่ได้รับขณะเข้างานซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องประสบเองที่ไม่สามารถอธิบายให้ผู้อื่น

¹Medawar, Peter Sir. Mind. Vol.70(1961) No.277 P. 99-106.

²Domenicali, Guido, II Sacerdote. (Bologna : Libreea Pavoniana Galleria Farini, 1965).

เข้าใจทั้งหมดโดยคำพูด แต่ละคนต้องประสบด้วยตัวเอง ถ้าเราเข้าใจลักษณะของผู้เข้า
 ฅานเราจะเข้าใจเตยารค์มากขึ้น เพราะประสบการณ์ทางฅานเป็นประสบการณ์ของการ
 ปรองคอง การทำให้อุปสรรคของปัจเจกภาพแตกออก นำไปสู่ความสัมพันธ์กับขบวนการ
 ของความคิดและความรู้สึกทางศีลธรรมเช่น การเห็นใจคนอื่น การหลุดพ้นจากการถือ
 ตัวเองเป็นศูนย์กลาง แต่มุ่งไปสู่วิถีแห่งความเมตตา ตามปกติประสบการณ์ทางฅาน
 แม้ในระดับต่ำสุดก็สามารถมีความศรัทธาที่ทรงพลังที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เน้นความเป็น
 เอกภาพของสิ่งต่าง ๆ ได้¹

ปัญหาที่เตยารค์ประสบ

แต่ก่อนนั้นวิทยาศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา แต่ต่อมาได้แยกตัวออกโดย
 มีเอกลักษณ์ของตัวเองที่จะศึกษาเรื่องระดับประสาทสัมผัสและมีการทดลองวิเคราะห์
 ทฤษฎีวิทยาศาสตร์เริ่มขัดแย้งกับคำสอนของคริสตศาสนาอย่างจริงจังสมัยกาลิโอเมื่อค้น
 พบว่าโลกมิได้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาลส์ ดาร์วิน ที่สันนิษฐาน
 ว่ามนุษย์สืบเชื้อสายมาจากลิง เตยารค์ในฐานะนักวิทยาศาสตร์และباحหลวงคณะเยซูอิต
 ในศตวรรษที่ 19 พยายามหาวิธีประนีประนอมเรื่องนี้ให้ได้โดยนำทฤษฎีวิวัฒนาการมา
 อธิบายเป้าหมายของมนุษยชาติของคริสตศาสนาว่าการเต็มเปี่ยมเป็นเอกภาพในพระคริสต์
 ซึ่งเขาเรียกว่า จุดโอเมก้า โดยมีศาสนจักรคาทอลิกเป็นแกนนำไปสู่องค์ศูนย์กลางที่มี
 พลังความรักดึงดูดมนุษยชาติมาหาพระองค์

จุดกำเนิดของมนุษยชาติ

ขณะที่ดาร์วินอธิบายว่ามนุษย์สืบเชื้อสายมาจากลิง เตยารค์ในฐานะนักชาวิทยา

¹ Blackham H.J. and others. Objections to Humanism.
 (London : Cox & Wyman Ltd., 1965), p. 10.

ได้ให้คุณค่าแก่มนุษย์ใหม่ว่า มนุษย์มีบรรพบุรุษร่วมกับบรรพบุรุษของสิ่งมีชีวิตจริง แต่บรรพบุรุษของมนุษย์ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาสมองจนถึงข้ามช่องว่างที่ต่างมาจากสัตว์อื่นทั้งหมดในโลก มนุษย์จึงเป็นนุเคราะห์ ธรรมชาติหรือคนละชนิดกับสัตว์ไม่ใช่ต่างกันที่คิดริเท่านั้น จิตของมนุษย์ทำงานในระดับสูง ไตร่ตรองถึงตัวเองได้ คิดถึงเรื่องนามธรรมและใช้เหตุผลได้ มีอิสรภาพคือไม่ทำตามสัญชาตญาณแบบสัตว์ ทั้งนี้เตยารคได้อธิบายตามกฎแห่งความซับซ้อนและสถิติสัมพัทธ์ที่ว่า เมื่อมันสมองมีความซับซ้อนมากขึ้นก็จะทำให้มีความสำนึกมากขึ้นด้วย มนุษย์มีสภาพเป็นบุคคลที่มีอิสรภาพสามารถพัฒนาความสำนึกรวมทั้งมีเอกภาพโดยอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีการสื่อสาร มนุษย์จึงสามารถจัดตัวเองและจักรวาลได้ ระบบความคิดของเตยารคเกี่ยวกับวิวัฒนาการสรุปได้ว่า จักรภพ (ระยะหมอกเพลิง ระยะหิน ระยะน้ำ ระยะชีวิต) วิวัฒนาไปสู่จิต จิตสำเร้จโดยตัวเองในความเป็นบุคคล และความเป็นบุคคลสูงสุดคือ พระคริสต์แห่งจักรวาลนั่นเอง (Universal Christ)

เป้าหมายของมนุษยชาติ

เราจะเห็นว่า ที่สุดเตยารคก็โยงทฤษฎีวิวัฒนาการเข้ากับคริสตศาสนา เป้าหมายของมนุษยชาติอยู่ที่พระคริสต์ซึ่งเป็นองค์ศูนย์กลางที่มีความสำนึกสูงสุดซึ่งศูนย์กลางความสำนึกของมนุษย์ในทุกสาขาวิชาที่ทำงานอยู่ในโลก โดยที่ศาสนจักรคาทอลิกเป็นแกนนำ (เพราะรู้จักพระคริสต์) พระองค์จะดึงศูนย์กลาง (คนในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้เข้าหาพระองค์โดยพลังแห่งความรักและจะเกิดเอกภาพของมวลมนุษย์ในวันสิ้นโลกเมื่อนั้น ทุกสิ่งในจักรวาลจะเข้าสู่สภาพเปเลโรมาคือความสมบูรณ์เต็มเปี่ยมในพระคริสต์ มนุษย์รู้จักความเป็นบุคคลได้ดีขึ้น ความคิดเหล่านี้เตยารคได้ขยายความคิดของเซนตปอลที่ว่าทุกสิ่งถูกสร้างในพระคริสต์ พระเจ้าสถิตในทุกแห่ง เตยารคตีความใหม่ว่าโลกนี้เป็นโลกที่กำลังถูกสร้างโดยความร่วมมือของมนุษย์ทุกคน เพื่อให้โลกบรรลุถึงความบริบูรณ์ในพระคริสต์ ทั้งนี้เพื่อลดล้างความคิดของนักวิทยาศาสตร์บางคนที่เชื่อในทฤษฎี อนโทโรปีที่ว่าทุกสิ่งจะดับสูญในที่สุดซึ่งทำให้มนุษย์หมดกำลังใจในการสร้างโลก

มนุษย์ในแง่จริยศาสตร์

เตยารค์เห็นว่าในเมื่อมีพระคริสต์เป็นองค์ประกันความสำเร็จของโลก ดังนั้น มนุษย์ควรทุ่มเทกับงานเต็มที่เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม นอกจากนี้คริสตศาสนาคควรที่ ความคำสอนใหม่ให้เข้ากับโลกพลวัตของคนสมัยใหม่ควร เป็นพระเจ้าที่มีพลังที่กระทำการ ในโลก เขาแนะนำมองทุกสิ่งภายในโครงสร้างของทั้งหมด มนุษย์อยู่ในจักรวาลที่เชื่อม กับขบวนการประวัติศาสตร์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเกี่ยวข้องกับโลกอย่างมีความสำนึกและมีความ รับผิดชอบ เตยารค์จึงตีความหมายของคุณธรรมที่สำคัญของศาสนาคริสต์ใหม่ เช่น ความบริสุทธิ์คือการชำระจิตใจให้สะอาดพร้อมที่จะสร้างเอกภาพของมนุษยชาติ ความรัก มุ่งตรงไปถึงการรวมเป็นหนึ่งกับบุคคลอื่น การปฏิเสธตนเองเป็นการลดความเห็นแก่ตัว และให้พระคริสต์เป็นศูนย์กลาง ภารกิจของชาวคริสต์คือการมีส่วนร่วมในการทำงานใน โลกอย่างจริงจังโดยถือว่าเป็นงานไถ่บาปของพระคริสต์ตามฐานะและกระแสเรียกของตน การที่จะมีอุดมการณ์มั่นคง เช่นนี้ชาวคริสต์จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในพระคริสตกายาโดย การร่วมรับศีลมหาสนิทซึ่งเป็นการรับรองพระ คริสต์นั่นเอง

ขณะที่คริสตศาสนาเน้นความสำคัญของศีลธรรมที่ใช้บาปกำเนิดอธิบายสาเหตุ ของการที่มนุษย์ตกต่ำและการที่พระคริสต์ต้องอวตารมาไถ่บาป มนุษย์สร้างมาตรฐานทาง ทางศีลธรรมขึ้นใหม่คือชีวิตพระหรือพรหมาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อพระเจ้าต่อเพื่อนมนุษย์และ ต่อสิ่งทั้งหลายในโลก เตยารค์กลับละเลยเรื่องบาปโดยตีความหมายว่าบาปกำเนิดเป็นสิ่งที่ เลี้ยงไม่ได้ในขบวนการก้าวหน้าของโลก มนุษย์ในอดีตที่มีความสำนึกไม่สมบูรณ์จึงทำบาป กำเนิด นอกจากนี้เตยารค์ยังบอกพร่องเรื่องความสำนึกรวมของมนุษยชาติซึ่งควรเป็นความ เป็นนำหนึ่งใจเดียวกันมากกว่าที่ความสำนึกมารวมเป็นหนึ่งเหมือนวิญญาณโลกแบบความคิด ของโปลคีนุส

ส่วนที่ที่เราควรยกย่องเตยารค์คือความพยายามที่จะประนีประนอมระหว่าง ทฤษฎีวิวัฒนาการกับคำสอนในศาสนาคริสต์ว่า วิวัฒนาการซึ่งเป็นแบบวิเคราะหแยก

ทุกสิ่งเป็นส่วน ๆ ไม่สมบูรณ์จึงต้องอาศัยการสังเคราะห์ของศาสนาคริสต์เรื่องจุดหมายของโลกทัศนคติที่ยกย่องทุกชนิความีส่วนพัฒนาโลก ขอให้แต่ละคนรับผิดชอบงานในส่วนของตนในแต่ละสถานการณ์อย่างดีที่สุด

เนื่องจากงานเขียนของเตยารค์มีเนื้อหาเรื่องการใช้ศัพท์ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายกับความรูทางเทววิทยาจึงคลุมเคลือและสับสน การแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับอนาคตของมนุษยชาติที่แปลกจากคำสอนเดิมมากทำให้เตยารค์ถูกโจมตีจากวงการศาสนามากกว่าการยอมรับ อย่างไรก็ตามเตยารค์มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบาย เตยารค์เน้นความก้าวหน้าของโลกโดยเพิกเฉยต่อศีลธรรมซึ่งเป็นขอบพรมอย่างหนึ่ง แต่เขาเน้นให้คนดีทำงานในโลกโดยไม่หวังผล

ขอเสนอแนะ ของผู้เขียน

ปัจจุบัน โลกมีความเจริญพัฒนาทางเทคโนโลยีหรือทางวัตถุมาก จนความเจริญทางจิตใจก้าวหน้าไม่ทันยังผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น มีการแก่งแย่งบริโภคนิการคอร์รัปชั่น อนามัย สุข ความเกลียดชังเข้ามาแทนที่ความเมตตา ความเห็นแก่ส่วนรวม โดยเฉพาะในประเทศไทยเราได้มุ่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภคโดยรับเอาวัฒนธรรมเบ็ดเสร็จของตะวันตก (ที่มีการสะสมมานาน) โดยขาดวิจาร์ญาณ ดร.ป๋วย - อึ้งภากรณ์ เห็นว่าการพัฒนาชาติเป็นเรื่องของนักวิชาการทุกแขนงทั้งนักเศรษฐศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ และที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องอาศัยศาสนธรรมเป็นหลักสำคัญซึ่งมีหลักที่จะพัฒนาความเป็นมนุษย์ทั้งครบ (ทั้งร่างกายและจิตใจ) ถ้าเราไม่เปลี่ยนทัศนคติขั้นมูลฐานนี้เสียก่อน ยิ่งเราพัฒนามากขึ้นยิ่งประสบความหายนะ

ส. ศิวรักษ์ ได้ให้แนวความคิดซึ่งตรงกับคำรัสของสมเด็จพระสันตปาปา
ปอลที่ 6 ว่า

มนุษย์ที่พัฒนานั้นจักต้องมีสัมพันธภาพกับตัวเอง กับผู้อื่น และสิ่งอื่น มีจุดหมายปลายทาง เพื่อละความเห็นแก่ตัว... ขบวนการพัฒนาย่อมเป็นไปคอยการรู้จักใช้ชีวิตประจำวันทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อความดำรงอยู่ของบุคคลและสังคม โดยที่ต่างก็จะได้รับความสุขร่วมกัน ให้สอดคล้องของกันกับแนวทางแห่งชีวิตที่เขาถึงจุดหมายปลายทางแล้ว¹

ผู้เขียนเห็นว่าการพัฒนาทางวัตถุควร เป็นเพื่อสร้างความกินคืออยู่ที่ ความมั่นคงในชีวิตของประชาชนทั่วไปเพื่อให้เขามีทัศนคติที่ดีต่อชีวิต อำนวยโอกาสและเวลาให้เขาได้ไตร่ตรองถึงสัมพันธภาพและโลกทรรศนธรรมบ้าง มิใช่ทำงานจนจิกมุ่นแต่จะแก้ปัญหาลูกตูดที่เป็นแบบเฉพาะหน้า เราอาจกล่าวได้ว่าวัตถุเป็นเครื่องมือหรือวิถีไม่ใช่จุดหมาย เช่น เราควรใช้สื่อสารคมนาคมเป็นเครื่องมือที่ให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากกว่าเพื่อการบริโภคสินค้า การศึกษาควรมีเป้าหมายและวิธีการที่มุ่งพัฒนาคนทั้งครบ

งานวิจัยต่อไปควรค้นคว้าโดยขยายความและวิเคราะห์หัวข้อต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้แต่ละหัวข้อ นอกจากนั้นน่าจะแสวงหาวิธีตีความพระคัมภีร์ให้เหมาะกับสังคมปัจจุบันมากขึ้นด้วย

ผู้เขียนเห็นด้วยกับเตยารทที่ไร้อภัยคำเพื่ออธิบายแก่นของศาสนาให้เข้ากับโลกทัศน์ของมนุษย์ร่วมสมัย เพื่อให้เขาเข้าใจคำสอนและนำมาแก้ปัญหาชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผลและตามแนวของศาสนา ผู้นำศาสนาควรคำนึงถึงโครงสร้างของสังคมที่ยุคธรรมอันจะเป็นสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขให้เกิดความรอดของแต่ละคนด้วยการสร้างค่านิยมให้เป็นไปตามแก่นของศาสนาที่มีความเสียสละ เมตตากรุณา เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาของสังคม ส่งเสริมกันและกันให้เข้าสู่โลกกุตตรธรรม ศาสนาต้องมีบทบาทในการขัดเกลาชำระจิตใจสมาชิกให้ทำงานโดยไม่

¹ ส. ศิวรักษ์. ศาสนากับการพัฒนา. (ปาฐกถา ทอมป์สันอนุสรณ์). (กรุงเทพฯ : กองคริสเตียนศึกษาและบรรณศาสตร์ สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 2519), หน้า 18.

เห็นแก่ตัวจนเกิดความโสม และชี้ให้เห็นว่าโลกกับธรรมประสานกันได้ ดังคำกล่าวสของพระ
พุทธเจ้าว่า ธรรมะคำจุนโลก ถ้าองค์การศาสนาไม่อาจปรับปรุงวิธีการนำธรรมะไปสู่
มวลชนให้ทันการแล้ว ศาสนิกก็จะไปคิดจารีตพิธีหรือการถือโศคกลาง การบวงสรวง
บนบานซึ่งเป็นกระพี้ของศาสนา เหล่านี้เป็นกรแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าทางวัตถุ และ
ความยินดีระกำโลกก็ยะให้รอดไปวันหนึ่ง ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย